

ناصر دولت آبادی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تجزیه در
سبب ورود خسارت

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

● مقدمه

چند سال پیش مقاله‌ای از نگارنده تحت عنوان «تجزیه در سبب ورود خسارت» در مجله حقوقی وزارت دادگستری^۱ به چاپ رسید که بنا به اظهار مدیر مجله مورد توجه حقوقدانان از گوشه و کنار واقع شد و این امر، و تازگی و کم سابقه بودن مطلب در حقوق ما، موجب شد که به مطالعات خود در این زمینه ادامه دهم و یادداشتهایی فراهم آورم که اینک آنها را به متن مقاله مزبور افزوده، مقاله تکمیل شده را برای چاپ در «مجله کانون وکلای دادگستری» می‌فرستم به امید آنکه تکرار مطلب موجب شود که این موضوع جای خود را در حقوق ما نیز باز نماید. در این مختصر، پس از طرح مسأله، موضوع را در حقوق کشورهای اروپایی مورد بررسی قرار می‌دهیم و سپس حقوق ایران را در این زمینه بررسی می‌کنیم:

۱. سال بیستم، شماره ۲، صفحه ۲۲ به بعد.

الف. طرح مسأله

در دعوی مطالبه خسارت، اعم از اینکه خسارت ناشی از وقوع جرم باشد و یا بر مبنای مسؤولیت مدنی یا ضمانات قهری طرح شود، نخستین مسأله‌ای که دادگاه با آن روبرو خواهد شد تشخیص سبب ورود خسارت و شناخت مسبب وقوع حادثه‌ای است که منتهی به ایجاد خسارت شده است؛ اما همیشه مسأله به این صورت نیست که عمل یک نفر به تنهایی و یا چند نفر مشترکاً موجب ورود زیان به دیگری شده باشد که حکم قضیه روشن است. موضوع مورد بحث ما این است که اگر در ایجاد حادثه زیان‌باز طرفین دعوی مسؤول باشند تکلیف قضیه چیست و خسارت زیان‌دیده چگونه باید مورد حکم واقع شود. مثلاً اگر راننده‌ای به اتهام ایراد جرح غیر عمدی به عابر پیاده تحت تعقیب قرار گرفته و کاردان فنی علت وقوع حادثه را بی احتیاطی عابر و تخلف راننده از مقررات رانندگی تشخیص داده باشد، در این صورت، آیا زیان‌دیده از جرم می‌تواند تمام خسارت خود را از راننده دریافت کند و یا به نسبت تأثیری که بی احتیاطی او نیز در وقوع حادثه داشته است باید از میزان خسارتی که مطالبه کرده است کاسته شود. تردیدی نیست که در فرض مزبور و همه موارد نظیر آن، اعم از اینکه خسارت ناشی از جرم و یا مسؤولیت مدنی باشد، هرگاه ثابت شود که غفلت و بی احتیاطی زیان‌دیده به نحوی در وقوع حادثه مؤثر بوده است تحمیل کلیه خسارات بر متهم و یا خواننده دعوی برخلاف عدالت و منافی با اصول و موازین قضایی خواهد بود و بر دادگاه مرجع رسیدگی است که، با عنایت به علل وقوع حادثه و اوضاع و احوال قضیه، تشخیص دهد که فعل یا ترک فعل زیان‌دیده تا چه حد به ایجاد حادثه کمک کرده و به چه نسبت از مبلغ خساراتی که خواسته است باید کسر شود.

ب. حقوق کشورهای اروپایی

در حقوق انگلستان این مسأله از دیرباز مورد توجه دادگاهها واقع شده و در آراء خود با تشریح موجبات ورود خسارت و تعیین سهمی که زیان دیده در وقوع حادثه داشته است خسارت مورد مطالبه را تعدیل کرده‌اند. البته، استثنائاتی هم در این امر قائل شده‌اند، از جمله اینکه این قاعده را دربارهٔ اطفال جاری نمی‌دانند؛ یعنی دفاع طرف را که غفلت و بی احتیاطی طفل زیان دیده نیز در ایجاد واقعه مؤثر بوده است علی‌الاصول نمی‌پذیرند.^۱ اینک برای آگاهی از رویهٔ دادگاههای انگلستان در این مسأله رأی مورخ ۱۲ فوریهٔ ۱۹۷۳ دادگاه لندن را که در رسیدگی پژوهشی صادر شده است در اینجا نقل می‌کنیم:

«دعوی خسارت در مرحلهٔ نخستین به دو دلیل منتهی به صدور حکم به نفع شاکی شده است: یکی بی احتیاطی متهم در رانندگی و دیگر اینکه به شاکی که مسافر او بوده بستن کمربند ایمنی را تذکر نداده است؛ و حال آنکه شاکی خود نیز مرتکب بی احتیاطی شده است زیرا او به طرز استفاده از کمربند واقف بوده و کمربند ایمنی هم در وضعی قرار داشته است که به آسانی می‌توانسته از آن استفاده کند و چون رابطهٔ علیت بین بی احتیاطی شاکی و جرح وارد بر او موجود است پنج درصد از خسارات مورد حکم کسر می‌شود.»^۲

از دیوان کشور فرانسه هم چند سال پیش رأیی در این باب صادر شده و شرح قضیه این بوده است که مسافری از رانندهٔ تاکسی که در حال مستی رانندگی کرده و موجب بروز حادثه و مصدوم شدن او شده بود شکایت کرده و خسارات خود را خواسته بود. پس از صدور حکم و طرح

۲. English Law تألیف Denis J. Keenan چاپ پنجم، ص ۳۰۳.

۳. نقل از نشریهٔ «New Law Journal» چاپ انگلستان، ج ۱، صص ۱۰۸ و ۱۰۹.

قضیه در دیوان کشور، دیوان مزبور نظر داده بود که شاکی با سوار شدن در اتومبیلی که راننده آن مست بوده است خود نیز مرتکب بی احتیاطی شده و به نسبت تأثیری که بی احتیاطی او در ورود خسارت داشته است باید از مبلغ مورد حکم کاسته شود.

در حقوق آلمان غربی، به موجب قانون اصلاحی تقصیر مشترک مصوب سال ۱۹۴۵، به قاضی اختیار داده شده که، با توجه به اوضاع و احوال خاص قضیه، خسارات ناشی از تقصیر مشترک طرفین دعوی را به نسبت بین آنها تقسیم کند و از جمله آنها است موردی که شخص مست در اتومبیلی که راننده آن مست است، با علم به مست بودن او، سوار شود.^۳

ج. حقوق ایران

در حقوق ما نیز اصل تجزیه در سبب ورود خسارت پیش بینی شده است که علاوه بر ملاک ماده ۳۳۵ قانون مدنی که «در صورت تصادم بین دو کشتی یا دو قطار راه آهن یا دو اتومبیل و امثال آنها، مسئولیت متوجه طرفی خواهد بود که تصادم در نتیجه عمد یا مسامحه او حاصل شده باشد و اگر طرفین تقصیر یا مسامحه کرده باشند هر دو مسئول خواهند بود»، به موجب بند ۳ از ماده ۴ قانون مسئولیت مدنی، از مواردی که دادگاه می تواند میزان خسارت را تخفیف دهد این است که «زیان دیده به نحوی از انحاء موجبات تسهیل ایجاد زیان را فراهم نموده و یا به اضافه شدن آن کمک و یا وضعیت وارد کننده زیان را تشدید کرده باشد».

در ایامی که در شعبه پنجم دیوان عالی کشور انجام وظیفه می کردم به پرونده ای برخوردیم که زیان دیده، دعوی خود را به این شرح بیان نموده بود که همسایه او در موقع گودبرداری برای احداث بنا در زمین خود، به واسطه بی احتیاطی، موجب شکست خوردن و فروریختن قسمتی از بنای

خانه مسکونی او شده است، و مدعی علیه چنین دفاع کرده بود که خانه مدعی از خانه های به اصطلاح بساز و بفروش و بتاسازی بوده که در احداث آن و استحکام پی و بنیاد بنا دقت لازم به کار نرفته است و به همین جهت اول کلنگی که او روی زمین زده موجب ورود خسارت به ساختمان شده است و مراتب را هم کارشناس با معاینه محل تصدیق کرده است، و این نیز از مواردی بود که خسارت به نسبت باید بین طرفین تقسیم شود و به میزان تأثیری که فعل یا ترک فعل مدعی در ورود خسارت داشته است از مبلغ خسارت مورد مطالبه او کاسته شود. اما مسأله تجزیه در سبب ورود خسارت که در حقوق ممالک دیگر امری شناخته شده است، تا آنجا که نویسنده اطلاع دارد، در کشور ما تا کنون کمتر محل بحث و مورد رأی محاکم واقع شده و بنا به تحقیقی که اینجانب از بعضی از همکاران قضایی خود در دیوان عالی کشور به عمل آورده ام در موارد بسیار نادری شعب دیوان کشور در این زمینه رأی داده اند، که نادر در حکم معدوم است و جا دارد با اجرای صحیح قاعده مزبور به وسیله دادرسان دقیق و مجرب، این مبحث جای خود را در حقوق ایران نیز، آن گونه که باید، باز کند و از این رهگذر گامی متین در راه تعمیم عدالت برداشته شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی